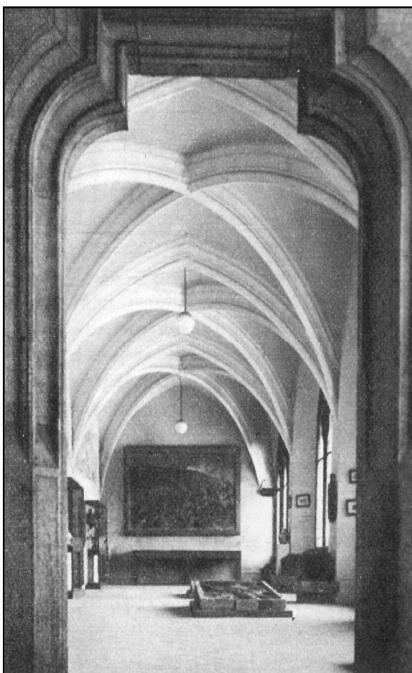


## „Milánói türelmi rendelet” 313-ban?

1700 év telt el azóta, hogy 313 januárjában/februárjában Nagy Konstantin (uralk. 306-337) és társcsászára, Licinius (uralk. 308-324) Milánóban találkozott azon a konferencián, amelyen többek között a keresztények kérdéséről is tárgyaltak. A történeti kutatás mértékadó része azt képviselte, és ma is azt képviseli, hogy ez alkalommal Konstantin kiadta azt a türelmi rendeletet, amely először ismerte el birodalomszerte a kereszténységet, és tette egyenrangúvá a Római Birodalom egyéb kultuszaival. Ha itt ott módosítottak is rajta, e konferencia és eredményei effajta értékelésben mindmáig nem történt lényeges változás; a 19. század vége óta csak kevés szerző emelt óvást – hiábavalóan. Ezért száz évvel ezelőtt, 1913. március 18-án X. Piusz pápa Rómában meghirdette az 1600. évforduló ünnepét a katolikus világ számára. Milánóban, illetve más városokban és országokban (például Bulgáriában, Romániában és Szerbiában) 2013-ban is hasonló indoklással rendeztek ünnepeket. A 313-as évvel és annak előtörténetével kapcsolatos összes ókori források következetes kiértékelése azonban mégis a tények jelentősen eltérő képét mutatja.

A kereszténység Gallienus császár uralkodásától kezdve, 260-tól 303-ig állami elismertségben és a kultusz szabadságában részesült, *religio licita* [engedélyezett vallás]



volt. Az egyes helyi gyülekezetek ezekben az évtizedekben *corpusz*-nak, azaz közjogi testületnek számítottak, és ilyenként vagyont (pl. templomot és földeket, ingatlanokat) birtokolhattak. A 303-as évben azonban Diocletianus és három társuralkodója<sup>1</sup> által birodalomszerte rendeletileg elindított, szervezett keresztényüldözés kezdődött: a kereszténység ekkor már önmagában is főbenjáró bűn volt, ennek megfelelő következményekkel, számtalan vértanúsággal és egyéb rettenettel. Az üldözés azonban nem volt képes megsemmisíteni a kereszténységet. A birodalom különböző részeiben különböző időpontokban ismét véget vetettek az üldözésnek. Ezt a lépést – Lactantius tanúsága szerint – először az akkor még pogány császár, Konstantin tette meg 306-ban: a maga nyugati birodalomrészében (Britannia, Gallia, Hispánia) – feltehetően rendelet útján – kultuszszabadságot biztosított a keresztények számára. Saját uralmi területén (Afrika, Itália) hasonlóképpen rendelkezett ugyanabban az évben vagy valamivel később, talán 308-ban a pogány trónbitorló, Maxentius (306-312), és ráadásul elrendelte a keresztény gyülekezetek birtokainak helyreállítását (Eusebius, Egyháztörténet VIII,14,1). Ily módon a két császár révén a birrodalom nyugati részében helyreállt az a vallási béke, amely 303-ig uralkodott, vagyis 306-tól, ill. 308-tól itt ismét *religio licita* volt a kereszténység. Végül Galerius császár 311-ben türelmi rendelettel a Balkán és a Közel-Kelet keresztényeinek is visszaadta a kultusz szabadságát (Lactantius, A keresztényüldözők halála, 34). Kollégája, a Szíriában és Egyiptomban uralkodó Maximinus Daia (305-313) azonban kevéssel később felújította az üldözéseket.

Ugyanebben a 311-es évben Konstantin elfordult a pogány isteneiktől, és keresztény lett. Közvetlenül az után, hogy 312. október 28-án Róma mellett, a milviuszi hídnál győzelmet aratott a trónbitorló Maxentiuson, a római szenátus Maximinus Daia helyébe állította őt,

s az ebben az időben uralkodó három császár közül a legmagasabb rangúvá nyilvánította.<sup>2</sup> Még 312 vége előtt, valószínűleg novemberben Konstantin immár mint *maximus Augustus* az egész birodalomra kiterjedő törvénykezés jogának birtokában a valláspolitikára vonatkozó, átfogó alaptörvényi nyilatkozatot küld kollégáinak: vallásszabadság érvényesüljön minden ember számára, és ezért a keresztények számára is, ahol – Keleten – még üldözik őket (Eus., IX,9,12). E nyilatkozat pontos szövege nem maradt fenn, de egy másik, jó fél évvel később keletkezett dokumentum – amely Licinius valláspolitikáját tartalmazza – görög nyelven hivatkozik rá; ebben szó szerint ez áll:

„Belátván, hogy a vallásszabadságot (lat. *libertas religionis*) nem szabad megtagadni, ellenkezőleg, rá kell bízni minden egyes ember gondolkodására és akaratára, hogy mindenkor saját tetszése szerint törődjék az isteni dolgokkal, már korábban [ti. 312 végén] kiadtuk azt a parancsot, hogy a keresztények hitére és vallására vonatkozóan is tartassék be ez az ígéret” (Eus., X,5,2).

Tehát alapvetően senkit sem szabad megakadályozni a vallásszabadság gyakorlásában, ezért a pillanatnyilag még üldözött keleti keresztényeket sem. Így a 312-es Konstantin-féle eredetiben a történelem során elsőször történik meg, hogy megfogalmazzák és politikai mérceként hirdetik ki ezt az elvet, amely messze meghaladja a „tűrést” [vö. „türelmi rendelet”], de amelynek a „tolerancia” modern fogalmához még sincs semmi köze. Az általános *libertas religionis*on [vallásszabadságon] kívül Konstantin az üldözött keresztényekre való tekintettel elrendelte a 303 óta Keleten elkobzott egyházi tulajdonok visszaszolgáltatását is; a trónbitorló Maxentius már 308-ban hasonlóan járt el Itáliában és Észak-Afrikában, miközben a birodalom nyugati részének más területein nem volt szükség erre, mivel ott nem nem

<sup>1</sup> 305-ig Maximianus, I. Konstantius és Galerius, 305-től Galerius, Maximinus Daia, Severus, ill. helyette 308-tól Licinius, végül Konstantin.

<sup>2</sup> Ettől kezdve Konstantin „Maximus Augustus”; Galerius még 311-ben meghalt, a három uralkodó új rangsorrendje: Konstantin, Maximinus Daia, Licinius.

történt vagyonekbozás. Konstantin egyúttal még 312-ben reprezentatív templomépítésekbe és a kereszténység erőteljes támogatásába kezdett a maga nyugati felelősségi területén.

Nem nehéz kitalálni, mi mozgatta a kereszténnyé lett császárt abban, hogy minden ember, s ezzel a keresztényeken kívül a pogányok számára is szavatolja a vallásszabadságot. Tekintettel a birodalom lakosságának többségi viszonylatára – 90-95% volt nem keresztény, 5-10% keresztény – a 312 végi szózat a pogányok esetleges vagy egyenesen nagyon valószínű félelme és elbizonytalanodása ellenében azt hivatott világossá tenni, hogy a császár keresztény mivolta és a keresztények újbóli szabadsága, de mindenképp a kereszténység támogatása nem jelent fenyegetést a nem keresztények szabadságára nézve. Ezért Liciniusnak a Konstantin Milánóban 313 tavaszán történt megegyezés nyomán 313 nyarán keletkezett, a keleti keresztények számára szánt dokumentuma éppen ezt a rend- és biztonságpolitikai vonatkozást hangsúlyozza többszörösen is: a *securitas publica* [közbiztonság], a *quies temporis nostri* [korunk békéje] és a *quies publica* [köznyugalom] a minden emberre vonatkozó vallásszabadság révén Keleten is szavatolandó és megőrzendő – a keresztényekre, és ezért mindenki másra vonatkozóan is; még a látszata se keletkezzék annak, hogy Konstantin új, Licinius által átvett valláspolitikája „bármit is elvesz valamely tiszteletbeli hivaltól [ti. a papi hivaltól] és valamely vallástól” (Lact., 48,6), vagyis a pogányoktól.

313 tavaszán keletkezett, konstantini „milánói türelmi rendelet” nem létezik, és sosem létezett. Ennyiben az 1913-as, híres 1600. évfordulós ünneplések és a 2013. évek is elhibáztak. Az ókori források sosem használják a „milánói ediktum” kifejezést, ezt csak a 16. században találta ki *Cesare Baronio* vatikáni könyvtáros, az ismert *Annales ecclesiastici* szerzője. Történelmileg a következő a helyzet: Azon a milánói császári konferencián (313 januárjában/februárjában) a pogány Licinius császár, miután tanácskozott keresztény kollégájával, Konstantinnal, átvette annak 312 végén kihirdetett programját az általános vallásszabadságra és a keresztény egyházi vagyonok visszaszolgáltatására vonatkozóan – mégpedig azzal a megegyezéssel, hogy a keresztényüldözést továbbra is folytató keleti császárkolléga, Maximinus Daia elmozdítása után Keleten is megvalósítják a programot. Ezért a győzelem után, 313 nyarán Licinius levélben közölte a keleti provinciák helytartóival keresztény kollégájának 312 végén megfogalmazott új valláspolitikai elvét, továbbá elrendelte az egyházközségek elkobzott vagyonának visszaszolgáltatását, amit Nyugaton rég megvalósítottak.

Licinius Kelet helytartóihoz írt levele – amelyet a hivatalos kormányzati protokollnak megfelelően Konstantin nevében is fogalmaztak – a milánói találkozásra való utalással latin és görög változatban is megvan (Lact., 48,2-12; Eus., X,5,2-14). Ez tehát – a birodalom nyugati felének jogi helyzetére építve – kizárólag a birodalom keleti részére vonatkozott. Ennyiben tör-

ténetileg szintén teljesen elhibázott dolog Licinius 313-as szövegét az egész keresztényég „maga charta libertatumának”, sőt „a Nyugat története alapvető dátumának” és a „modernitás” kezdetének nevezni, amint ez gyakran megtörtént a kutatásban.

Ténylegesen Konstantin 312 végi vallási ediktuma volt – ha így akarjuk nevezni – a „magna charta libertatum”, de éppen nem csupán a keresztények számára, hanem minden más vallás számára is. Az, hogy Lactantius és Eusebius ezt nem közölte szó szerint, alighanem azzal függ össze, hogy a császár minden ember, s ennél fogva a pogányok számára is szavatolta a vallásszabadságot, ami e két szerző szemszögéből nyilvánvalóan nem volt feltétlenül kívánatos. A *Codex Theodosianus*ban szintén nem találjuk meg az ediktumot; természetesen is, hogy nem: 438-ban, amikor a Codex összeállította az ebben a korban, II. Theodosius császár idején érvényes jogot, a *minden emberre* vonatkozó konstantini *libertas religionis* [vallásszabadság] már csaknem 50 éve nem létezett, ugyanis I. Theodosius a kereszténységet nyilvánította az *egyetlen* engedélyezett vallásnak (391-ben). Mintegy 1500 évre volt szükség, amíg aztán az általános vallásszabadság elve ismét politikai valósággá kezdett válni az európai kultúrában.

**Klaus M. Girardet**

**Forrás:** imprimatur, 2013/6

(Ez az írás adalék a februári számunkban közölt, A keresztény vallás győzelmének okai c. tanulmányhoz.)

## Egy nem dogmatikus Krédó

„Hiszem, hogy számunkra, emberek számára jó, ha a Mindenség őskézdetében és legbelsejében feltételezünk egy olyan hatalmat, amelyet Istennek nevezhetünk, és amelyet Jézus Atyának nevezett, és amelynek a szeretetéből vezette le megbízatását.

Hiszem, hogy Jézus élete és tanítása alkalmas arra, hogy indításokat adjon az életünknek a békés együttéléshez, a testvéri jóindulathoz, a kölcsönös tisztelethez és megbocsátáshoz, s a világméretű igazságos osztozáshoz.

Hiszem, hogy Jézus szava és szelleme eleven marad mindazokban, akik szövetségre lépnek vele azok közösségében, akik szerinte tájékozódnak.

Hiszem, hogy Isten szelleme bennünk él és munkálkodik, és utat mutat nekünk ahhoz, hogy üdvösen alakítsuk világunkat és együttélésünket.

Hiszem, hogy ennek a szellemnek az ereje segít nekünk különbséget tenni abban, hogy a hit átörökített hagyományának mely tartalmai használhatók, melyeket lehet elhanyagolni, és melyek használhatatlanok.

Hiszem, hogy a Biblia szavai és elbeszélései arra ösztönöznek minket, hogy levezzsük belőlük a helyes cselekvés útjait, de nem alkalmasak arra, hogy bebetonozzunk velük egy ún. változhatatlan igazságokból álló dogmatikai rendszert.

Hiszem, hogy Jézus élete arra bátorít minket, hogy megbocsátásból és kegyelemből éljünk, és bízunk abban, hogy életünkben-halálunkban a szerető és-kegyelem hordoz minket.

**Erwin Seifried**